

DIETRICH BONHOEFFER: DEDIČSTVO A ROZKLAD

O dejinnom dedičstve možno hovoriť iba v priestore západného kresťanstva. Akiste jestvujú aj v ázijskom priestore tradície, dokonca oveľa staršie ako naše, ale aj ony sa podielajú na bezčasovosti tamojšej existencie. Aj tam, kde došlo k úzkemu spojeniu so západným svetom, ako v Japonsku, si dejiny zachovávajú mytologický charakter. Prvý článok súčasnej japonskej ústavy zavázuje občanov k viere, že Tenno pochádza zo slnečného božstva. Pojem dejinného dedičstva, spojený s vedomím časovosti a oslobodený od akejkoľvek mytologizácie, je možný iba tam, kde je myslenie - vedome alebo nevedome - určené vstupom Boha do dejín na celkom konkrétnom mieste a v konkrétnom čase, ako to bolo v Ježišovi Kristovi. Tak nadobúdajú dejiny vážnosť bez toho, aby boli zbožštené. Božie áno a Božie nie dejinám, ako ho vnímame v človečenstve a ukrižovaní Ježiša Krista, vnáša do každého dejinného okamihu nekonečné, neprekonateľné napätie. Dejiny už nie sú iba pominuteľným nositeľom večných hodnôt, ale životom a smrťou Ježiša Krista nadobúdajú charakter skutočnej časnosti. Boh potvrdzuje dejiny práve v ich časnosti. Otázka dejinného dedičstva nie je teda otázkou večne platných hodnôt minulosti. Skôr je to otázka zodpovednosti dejinného človeka za prítomnosť, ako ju Boh prijíma v Kristovi.

Otcovia pre nás nie sú predkovia, ktorým by sme prejavovali kultovú úctu; záujem o genealógiu prechádza až príliš ľahko do mytologizácie, o tom už vie Nový zákon. Otcovia sú naopak svedkovia vstupu Boha do dejín. Skutočnosť prichodu Ježiša Krista pred 1941 rokmi, ktorú už nemožno zdôvodniť ničím iným, je to, čo viedie náš pohľad späť k Otcom a otvára otázku dejinného dedičstva.

Kontinuitou našich dejín je dejinný Ježiš Kristus. Pretože Ježiš Kristus bol prisľúbený Mesiáš izraelsko-židovského ľudu, pokračuje reťaz našich otcov aj za Ježiša Krista, späť k izraelskému ľudu. Západné dejiny sú z vôle Bozej nerozlučne spojené s izraelským ľudom, nielen geneticky, ale skôr v skutočnom, nepretržitom vzájomnom stretaní. Žid udržuje otázkou Krista otvorenú. Žid je znamením slobodnej milostivej voľby a zavrhujúceho hnev Boha, "pozri na dobrovitost' a vážnosť Boha" (R 11, 22). Po vylúčení Židov zo západných dejín musí nasledovať vylúčenie Krista - lebo Ježiš Kristus bol Žid.

Celkom iným a len nepriamym spôsobom patrí k nášmu západnému dedičstvu grécko-rímska antika. Celkom iný vzťah máme aj k našej vlastnej predkresťanskej minulosti.

Vzťah antiky k príchodu Krista je dvojznačný. Je to doba, v ktorej dozrel Boží čas, v ktorej sa Boh stal človekom, je to svet, ktorý Boh prijal vo svojom človečenstve, ktorý Boh použil, aby rozšíril kresťanskú zvest'. Odvolávanie sa apoštola Pavla na jeho rímske občianstvo a na cisára ukazuje, že Rím bol prijatý do Kristovej služby. Ale kríž, najsvätejšie znamenie Bozej prítomnosti, je pre antiku symbolom tej najväčszej hanby

a Božej neprítomnosti. Antika sa nám stala dejinným dedičstvom práve s týmto dvojakým vztahom blízkosti a odmietania Krista.

Reprezentantom spojenia a asimilácie antiky s kresťanstvom je rímske dedičstvo, reprezentantom nepriateľstva a odporu ku Kristovi je grécke dedičstvo. Kým západnejšie národy - Francúzsko, Holandsko, Anglicko, či Taliansko - hľadali v antike predovšetkým rímske dedičstvo, vztah Nemcov k antike určovalo predovšetkým grécke dedičstvo. Kým rímske dedičstvo svojou nepretržitou tradíciou rímskokatolíckej cirkvi siaha až po dnešok, v reformácii nastal okamžitý návrat ku gréckym prameňom. Vztah západných národov k antike je zásadne pozitívny. Antika sa svojím kresťanským obsahom stala pevnou životnou formou najmä pre výchovu a politiku. Francúzski, holandskí, anglickí humanisti slúžili zmieraniu antiky s kresťanstvom. V Nemecku sa naopak vďaka jednostrannej láske ku Grécku veľmi silno pociťovalo napätie, ba zlom medzi antikou a kresťanstvom, čo bolo pre západných humanistov takmer pohoršením. Toto vedomé antikresťanske sprítomňovanie gréckeho dedičstva možno sledovať od Winkelmana až po Nietzscheho. Dôvod pre tento celkom iný vztah Nemecka k antickému dedičstvu spočíva bezpochyby v podobe, ktorú evanjelium nadobudlo v Nemecku reformáciou. Nietzsche mohol vyrásť len na pôde nemeckej reformácie. Namiesto zmierenia medzi prírodou a milosťou, ktoré hľadalo rímske dedičstvo, tu nastupuje príkry protiklad medzi nimi. Preto mohol Nietzsche - pre západné národy nepochopiteľným spôsobom - nájsť v reformačnej teológii také pozitívne ocenenie. Na Západe možno o skutočnom antickom dedičstve hovoriť len vo vztahu ku Kristovi. Bez tohto vztahu by bola antika iba muzeálnou záležitosťou. Dejinným dedičstvom v pravom zmysle slova sa antika stáva len vďaka Kristovi. Tam, kde sa v kresťanskom poznani silnejšie akcentuje Kristovo človečenstvo, tam sa zároveň hľadá zmierenie medzi antikou a kresťanstvom. Tam, kde je v popredí kresťanského ohlasovania Kristov kríž, tam sa zdôrazňuje zlom medzi Kristom a antikou. Kristus sa však nielen stal človekom, ale bol aj ukrižovaný a takto chce byť aj spoznaný, preto je správne prijatie dejinného dedičstva antiky aj na Západe stále otvorenou úlohou a jej spoločné riešenie by mohlo Nemcov a západné národy zbližovať.

Na rozdiel od antiky naša vlastná predkresťanská národná minulosť nie je pre nás dejinným dedičstvom, ale iba prirodzenou spojitosťou rastu. To má svoj dôvod v neodvodieľnej skutočnosti, že o nemeckých - ale aj anglických, francúzskych - dejinách možno hovoriť až od stretnutia s Kristom, a sice v podobe rímskeho kresťanstva. Ani oddelenie od Ríma ako sídla pápeža neznamenalo v Anglicku ani v Nemecku návrat k vlastnej predkresťanskej minulosti. V Anglicku zostało dokonca samotné rímske dedičstvo dodnes v podstate nedotknuté. Ani nová náuka reformácie na tom nič nezmenila. V Nemecku zasahuje roztržka s Rímom aj základy dejinného rímskeho dedičstva. Ani tu sa však neobjavila myšlienka dosadiť na jeho miesto vlastnú predkresťanskú minulosť. Dôvodom nie je nezodpovedná *ľudská zábudlivosť*, ale prostá skutočnosť, že tu nijaké skutočné dejinné dedičstvo nejestvuje. Novšie pokusy nadviazať na túto predkresťanskú minulosť idú ruka v ruke s mytologizáciou, ktorá už v západnom priestore nemá výhľad na dlhšie trvanie. Tak nám naša predkresťanská minulosť zostáva sice rodovou, alebo ak chceme rasovou, prirodzenosťou, *no* dejinným dedičstvom nám nie je ani sa ním pri nás už nemôže stat'.

Celkom inak je to ale s našou vlastnou kresťanskou minulosťou. Ona je naším dejinným dedičstvom, a sice spoločným západným dedičstvom. Vďaka Ježišovi Kristovi sa Západ stal dejinnou jednotou. Veľké dejinné premeny sa vždy týkali celého Západu. Jednota Západu nie je idea, ale dejinná skutočnosť, ktorej jediným základom je Kristus. Veľké duchovné pohyby patria od neho celému Západu. Dokonca západné vojny miera k jednote Západu. Nie sú to vyhladzovacie, zničujúce vojny, ako to bolo v predkresťanských dobách alebo ešte aj dnes v ázijskom priestore. Pokiaľ to chcú byť západné vojny, nesmú byť totálne. Totálna vojna používa všetky možné prostriedky, ktoré môžu poslúžiť zachovaniu národa. Všetko, čo slúži vlastnej veci, je oprávnené a dovolené. Západná vojna odjakživa rozlišovala medzi dovolenými a nedovolenými, oprávnenými a neoprávnenými prostriedkami jej vedenia. Zrieknutie sa prípadných účinných, ale neoprávnených prostriedkov zabíjania nevinných, mučenia, vydierania atď. bolo možné len na základe viery v spravodlivú Božskú vládu sveta. Vojna bola vždy akýmsi dovolávaním sa Božieho súdu, pred ktorým sa boli ochotné dobrovoľne skloniť obe strany. Až tam, kde sa kresťanská viera v Boha stráca, musí sa človek chopiť všetkých, aj zločinných prostriedkov, aby si vynútil víťazstvo. Tak sa z rytierskej vojny medzi kresťanskými národmi, smerujúcej k jednote na základe dejinného Božieho súdu, stáva totálna zničujúca vojna, v ktorej je ospravedlnené všetko, aj zločin, v ktorej sa nepriateľ - ozbrojený či bezbranný - stáva zločincom. Až takáto totálna vojna ohrozuje jednotu Západu. Jednota Západu, založená na Ježišovi Kristovi, je dedičstvo, ktoré sme prevzali z raných dôb našich dejín. Pápež a cisár bojujú o podobu tejto jednoty. Nešporný je Ježiš Kristus ako posledná jednota stojaca nad obidvomi. V pápežstve si najvyššia kresťanská autorita, zástupca Krista na zemi, nárokuje aj najvyššiu politickú moc za účelom nastolenia Kráľovstva Kristovho na zemi. Rovnako cisárstvo si odvodzuje od svojej najvyššej politickej autority zároveň nárok na najvyššiu kresťanskú plnú moc. Podobou západnej jednoty je pre pápeža rímska cirkev, pre cisára riša. Cisár a pápež sa neusilujú o zvrhnutie toho druhého, bojujú spoločne i proti sebe o jednotu cirkvi a riše, o jednotu vo viere a v politickej podobe Západu. Vo svojich najhlbších nárokoch môžu zvíťaziť iba spolu, alebo spolu prehrať. S rozpadom západnej viery sa rozpadá aj cisárstvo. Corpus christianum, kresťansko-západný spoločenský poriadok, založený a spravovaný v mene Ježiša Krista cisárom a pápežom, sa rozpadá reformáciou. Dedičstvo stredoveku siaha až do našej doby v podobe rímskej cirkvi. Rímska cirkev je ale pápežstvo. Toto poznanie vyslovila rímska cirkev slávnostne práve v čase stále zreteľnejšieho rozpadu. Je to jej neodškriepiteľný nárok, že jestvuje len jedna cirkev a jedna viera a že kresťanstvo potrebuje viditeľnú hlavu, najvyššieho pastiera, ktorý ju bude viest' a s otcovskou starostlivosťou sa ujímať veriacich. Pokiaľ ešte jestvuje pápežstvo, nezanikla ani túžba po stratenej západnej ríši, po corpus christianum, v ktorom sú cisár a pápež spolu ochrancami jednoty kresťanského Západu.

S reformáciou sa jednota viery rozpadla. Niežeby to Luther tak chcel. Išlo mu naočak práve o pravú jednotu cirkvi. Ale mocou biblického slova spoznal, že jednota cirkvi môže spočívať len v Ježišovi Kristovi, žijúcim v jeho slove a sviatostiach, nie však v politickej moci. Tým rozbil tú cirkev, ktorá bola vybudovaná na rímskej tradícii. Len pápež, ktorý sa bezvýhradne podriadil biblickému slovu, mohol byť pastierom zjednoteného kresťanstva. Pretože však pápež, viazaný tradíciou, toto podriadenie uskutočniť

nemohol, rozpadla sa jednota kresťanstva. *Corpus Christianum* sa rozkladá na svoje skutočné časti: *corpus Christi* a svet. Vo svojej cirkvi nevládne Kristus mečom, ale iba svojím slovom. Jednotu viery môže založiť len pravé slovo Ježiša Krista. Meč patrí svetskej vláde, ktorá svojím spôsobom, správnym uskutočňovaním jej úradu slúži tomu istému pánovi - Ježišovi Kristovi. Jestvujú dve ríše, ktoré - pokial' bude zem stát' - nemôžno zmiešať, ale ani odtrhnúť od seba, ríša ohlasovaného Božieho slova a ríša meča, ríša cirkvi a ríša sveta, ríša duchovného úradu a ríša svetskej vrchnosti. Nikdy nemôže meč zabezpečiť jednotu cirkvi a viery, nikdy nemôže homilia nahradíť konkrétnu vládu v spoločnosti. Ale pán obidvoch ríš je Boh, ktorý sa zjavil v Ježišovi Kristovi. On spravuje svet pomocou úradu slova a úradu meča. Jemu sa musia zodpovedať nositelia týchto úradov. Jestvuje len jedna cirkev, a tou je cirkev viery, spravovaná iba slovom Ježiša Krista. Je to pravá katolícka cirkev, ktorá nikdy nezanikla a je skrytá ešte aj v rímskej cirkvi. Je to telo Kristovo - *corpus Christi*. Ona je pravou jednotou Západu. Otázka politickej jednoty Západu Luthera nepáli. Ešte verí, že je zaručená cisárom. Až uznanie práva na ozbrojený odpor proti cisárovi, ktoré si spriatelené kniežatá na Lutherovi len ľažko vynútili, odhalilo aj politický rozkol. V Lutherovom zmysle ale možno povedať, že politická jednota sa zakladá na správnom uplatňovaní úradu vrchnosti a správna vrchnosť má svoj najpevnejší základ v uznaní pravej jednoty viery. Tridsaťročná vojna však nakoniec odhalila politickú rozštiepenosť Západu, vyvolanú rozštiepením viery. Westfálsky mier spečatil toto konfesionálne rozštiepenie ako západný osud a dedičstvo. V uznaní tejto spoločnej viny a nûdze, ktorú už ľudia nemôžu odstrániť, sa zároveň vynára nové vedomie pretrvávajúcej západnej jednoty, napriek rozdeleniu, ba dokonca v ňom. Spoločná vina západného kresťanstva voči Ježišovi Kristovi nesmie zničiť tú jednotu, ktorá je založená na Ježišovi Kristovi, na ktorého sa obracajú obe strany.

A predsa sa potom rozbehol rýchly proces rozsiahlej sekularizácie, na konci ktorého sa dnes nachádzame. Protestantská strana videla v zle pochopenej Lutherovej náuke o dvoch ríšach oslobodenie a posvätenie sveta a prirodzenosti. Vrchnosť, rozum, hospodárstvo, kultúra si nárokujú na autonómiu, v tejto autonómii ale ešte vôbec nemusia stáť v protiklade ku kresťanstvu. Skôr naopak, práve v tejto autonómii vidia podľa reformačného kresťanstva bohoslužbu. Pôvodné posolstvo reformácie, že svätosť človeka nespočíva ani v sakrálnom, ani v profánnom ako takom, ale iba v milostivom, viny odpúšťajúcim Božom slove, sa prepadlo do hlbokého zabudnutia. Reformácia sa oslavuje ako oslobodenie človeka v jeho svedomí, rozume, kultúre, ako ospravedlnenie všetkého svetského. Biblická reformačná viera v Boha radikálne odbožštila svet. Tým sa pripravila pôda pre rozkvet racionálnych a empirických vied a zatial' čo prírodovedci 17. a 18. storočia boli ešte kresťanmi, v dôsledku straty viery v Boha nám zostal len racionálizovaný a mechanizovaný svet. Na katolíckej strane sekularizačný proces veľmi rýchlo nadobudol revolučne anticirkevnú až antikresťanskú podobu. Tak došlo k prvej revolúcii práve v katolíckom Francúzsku. Francúzska revolúcia ale bola - a do dnešného dňa je - signálom moderného Západu. V úžasnej koncentráции tu zrazu s elementárhou naliehavosťou vystúpili na svetlo dejín myšlienky, požiadavky a pohyby mnohých nasledujúcich generácií. Kult rácia a zbožštenie prírody, viera v pokrok a kritika kultúry, vzbura meštiactva a vzbura mäs, nacionálizmus a nepriateľstvo voči cirkvi, ľudské práva

a diktátoršký teror - to všetko vyráža chaoticky na povrch dejín ako niečo nové. Francúzska revolúcia odhalila osloboodeného človeka v jeho ohromnej moci a jeho desivej rozorvanosti. Osloboodený človek - to tu znamená osloboodené rácio, osloboodenú triedu, osloboodený ľud. Francúzska revolúcia zanechala za sebou na Západe hlboký des z tohto nového človeka a hrôzu z priepláty poblúdenia. Človek cítil to skutočne nové so všetkými jeho prísľubeniami a zároveň sa bál opakovania jeho hrôz. Ale či už ochotne, alebo proti svojej vôle, musel tomu novému uvoľniť priestor.

Osloboodené rácio sa rozvinulo do netušenej veľkosti. Jeho slobodné využívanie vytvorilo atmosféru pravdivosti, otvorenosti a jasnosti. Do predsudkov, spoločenskej pretvárky, pokryteckých foriem a temných citov začal blahodarne vanúť svieži vietor rozumu. Intelektuálna čestnosť bola vo všetkých oblastiach, aj v otázkach viery, pre osloboodené rácio dôležitou hodnotou a odvtedy patrí k nepostrádateľným mravným požiadavkám moderného človeka. Zaznávanie obdobia racionalizmu je vždy podozrivým znakom nedostatku potreby pravdivosti. To, že intelektuálna čestnosť nie je posledným slovom o veciach, že jasnosť rozumu žije často na úkor hlbky skutočnosti, ešte predsa nikoho nezbavuje vnútornej povinnosti čestného a čistého zaobchádzania s ráciom. Späť za Lessinga a Lichtenberga už nesmieme.

Svoju nesmiernu silu však osloboodené rácio nepreukázalo až natoľko v otázkach viery a života, ako skôr v objavení tajomnej korešpondencie medzi zákonmi myslenia a prírody. Rácio sa stáva pracovnou hypotézou, heuristickým princípom, a tým viedie k doteraz neznámemu rozmachu techniky. Ide pritom o niečo, čo je v dejinách principiálne nové. Od egyptských pyramíd, gréckych chrámov, stredovekých dómov až po 18. storočie bola technika otázkou remesla. Slúžila náboženstvu, kráľom, umeniu a každodenným potrebám človeka. Technika novovekého Západu sa osloboďala od akéhokoľvek služobného postavenia, je bytostne vládou, vládou nad prirodou. Je to celkom nový duch, z ktorého sa rodí a s ktorým aj umrie, duch násilného podriadenia prírody mysliacemu a experimentujúcemu človekovi. Technika sa stáva samoučelom, má svoju vlastnú dušu, jej symbolom je stroj, do podoby sformované znásilnenie a vykoristenie prírody. Až proti tejto novovekej technike sa pochopiteľne obracia odpor naivnej viery. Cíti v nej ľudskú pýchu, ktorá chce vybudovať svet oproti tomu svetu, ktorý stvoril Boh, a v technike, ktorá prekonáva priestor a čas, vidi vzburu proti Bohu. Dobrodenia techniky sa tak rozplývajú za jej démonmi.

* * *

Nemožno prehliadnuť, že technika vyrástla až na pôde Západu, teda vo svete, ktorý vznikol z kresťanstva a najmä z reformácie. Keď technika prenikne do orientálnych krajín, nadobúda celkom iný zmysel, pretože stratí svoju samoučelnosť. Technický vývoj islamského sveta zostáva napríklad celkom v službe viery v Boha a budovania islamského spoločenstva. Ibn Saud sa v jednom rozhovore vyjadril: "Ja sa pred európskou civilizáciou neuzatváram, ja ju využívam, ako to zodpovedá Arábii, arabskej duši a Božej vôle... priniesol som z Európy stroje, ale stratu náboženstva priniesť nechcem. Moslimské národy sa musia prebudiť zo svojho dlhého spánku. Potrebujú zbrane, ale najsilnejšou zbraňou je viera v Boha, pokorná poslušnosť Božím zákonom. Nenávist'

nepochádza od Boha, nenávist'ou naplnená Európa sa zničí svojimi vlastnými zbraňami."

To, čo viedlo k triumfu techniky, bolo oslobodenie rácia, aby vládlo nad stvorením. Technická doba je skutočným dedičstvom našich západných dejín, musíme sa s ním vyrovnáť, vrátiť späť sa už nemôžeme.

Z oslobodeného rácia vytryskol objav večných ľudských práv. Našli sme ich v práve človeka na slobodu, na rovnosť všetkých ľudí pred zákonom, v bratskom spojení všetkého, čo nosí ľudskú tvár. Na základe večného práva svojej prirodzenosti sa človek oslobozuje od temného útlaku, štátneho a cirkevného poručníctva, spoločenského a ekonomickeho donucovania, osvojuje si právo na ľudskú dôstojnosť, na slobodné vzdelanie, na uznanie za svoju prácu, v iných ľuďoch vidí bratov - alebo nepriateľov ľudských práv. Centrálna absolutistická moc, duchovná a spoločenská tyrania, stavovské predsudky a privilégiá, cirkevné mocenské nároky sa pod týmto náporom rúria. Utláčané triedy sa dávajú do pohybu. "Nijaká časť národa ani nijaké individuum nemá privilégiá ani výnimky zo všeobecného zákona Francúzov." "Zákon je výrazom všeobecnej vôle." (Deklarácia ľudských práv). Najprv si meštiactvo vydobýja svoju rovnocennú pozíciu povedľa rodovej šľachty ako produktívna šľachta. Rácio si vydobýja svoje právo oproti krvi. Meštiactvo a rácio patria odvtedy nerozlučne k sebe. Za meštiactvom sa ale hrozivo zdvíha masa, štvrtý stav - iba v mene svojej masy a svojej biedy. Milióny, ktoré nie sú a nemôžu byť zušľachtené ničím, iba svojou nezavinenou biedou, dvihajú svoju žalobu a svoj nárok rovnako proti rodovej i produktívnej šľachte. Masa odmieta zákony krvi i zákony rozumu a vytvára si zákon núdze. Je to násilný a krátko trvajúci zákon. Dnes sa nachádzame v kritickom bode tohto pohybu.

V pozoruhodnom kontraste k týmto myšlienкам, vzťahujúcim sa na celé ľudstvo, sa chvíľa francúzskej revolúcie stala aj chvíľou zrodu novovekého nacionalizmu. Pokial' už predtým jestvovalo národné povedomie, bolo zásadne dynastické. Revolúcia bola ale oslobodením od absolutizmu - *l'état c'est moi*. Revolučný pojem národa vznikol v protiklade k príliš širokému dynastickému absolutizmu. Národ sa považoval za dostačne zrely, aby si sám riadil svoje vnútorné i vonkajšie osudy, nárokoval si právo na národnú slobodu a rozvoj, právo na vládu, ktorá vznikne z národa. "Pôvod suverenity spočíva v národe." (Deklarácia ľudských práv). Národ je revolučný pojem, stojí na strane ľudu proti vrchnosti, vznikania proti bytiu, organického proti inštitucionálnemu. Je to myslenie zdola oproti mysleniu zhora. Označiť preto Prusko ako miesto zrodu a reprezentanta nacionalizmu je potom jedným z najgrotesknejších historických omylov. Nejestvoval nijaký štátnej útvar, ktorý by bol nacionalizmu vzdialenejší, nepriateľskejší ako Prusko. Prusko bolo štátom, ale nie nárom. Zastupovalo záujem vrchnosti, bytia, inštitúcie. Samozrejme, zastupovalo ho na rozdiel od Ľudovíta XIV. v zmysle zásady Friedricha Veľkého: ja som prvý sluha štátu. Prusko sledovalo nemeckú národnú otázku s hlbokou nevôleou, a to až po založenie ríše, ba v "naozaj" pruských kruhoch aj po ňom. Prusko vycítilo so zdravým inštinktom to revolučné na pojme národ a odmietlo ho. V nacionalizme vlastne Prusko bojovalo proti revolúcii "grand nation" a jej rozšíreniu do Nemecka. Nacionalizmus vyvoláva ako protipohyb internacionalizmus. Obidva sú rovnako revolučné. Prusko postavilo oproti obidvom pohybom štát. Nechcelo byť ani nacionálne, ani internacionálne. V tom zmysle rozmýšľalo západnejšie ako revolúcia.

Ale revolúcia sa presadila. Technika, pohyb más, nacionalizmus - to je západné dedičstvo revolúcie. Všetky tri navzájom úzko súvisia a zároveň si ostro protirečia. Technika produkuje masy a masy pomáhajú napredovaniu techniky, pričom technika sama je otázkou duchovne silných osobností. Inžinier a podnikateľ nepatria k mase a je preto otázne, či rast masovosti v dlhšej perspektíve neznivelizuje tento duchovný potenciál natol'ko, že dôjde k útlu techniky a nakoniec k jej zrúteniu. Technika a masa vznikli v nacionálnych zoskupeniach a viažu sa k nim, skrývajú však neprekonateľnú tendenciu premôct' hranice nacionalizmu. Masa a nacionalizmus sú nepriateľmi rozumu, technika a masa sú antinacionalistické, nacionalizmus a technika sú nepriateľmi más.

Francúzska revolúcia vytvorila novú duchovnú jednotu Západu. Spočíva v oslobodení človeka ako masy, ako národa, ako rácia. V oslobodzovacom boji kráčajú všetky tieto tri entity ruka v ruke, po dosiahnutí slobody sa stávajú smrteľnými nepriateľmi. Nová jednota takto už v sebe nesie zárodok rozpadu. Zároveň sa ukazuje - a je to základný zákon dejín - že volanie po absolútnej slobode vedie človeka do najhlbšieho otroctva. Pán stroja sa stáva jeho otrokom, stroj sa stáva nepriateľom človeka. Stvorenie sa obracia proti svojmu stvoriteľovi - podivuhodné opakovanie dedičného hriechu! Oslobodenie más sa končí hrôzovládou gilotíny. Nacionalizmus viedie neodvratne k vojne. Oslobodenie človeka chápané ako absolútny ideál viedie k sebazničeniu človeka. Na konci tej cesty, ktorú nastúpila francúzska revolúcia, sa nachádza nihilizmus.

Nová jednota, ktorú Európe priniesla francúzska revolúcia a ktorej krizu dnes prežívame, je preto západná bezbožnosť. Táto bezbožnosť je úplne odlišná od ateizmu jednotlivých gréckych, indických, čínskych a západných mysliteľov. To nie je teoretické popieranie existencie Boha. Ona sama je skôr náboženstvom, a sice náboženstvom nepriateľstva voči Bohu. Práve v tom je západná. Nemôže sa odpútať od svojej minulosťi, musí zostať bytostne náboženská. Práve to ju robí z ľudského pohľadu tak beznádejne bezbožnou. Západná bezbožnosť sa rozprestiera od náboženstva bolševizmu až do vnútra kresťanských cirkví. Práve v Nemecku, ale aj v anglosaských krajinách, je to výslovne kresťanská bezbožnosť. Obracia sa vo všetkých možných podobách kresťanstva - nacationalistickej, socialistickej, racionalistickej alebo mystickej - proti živému Bohu Biblie, proti Kristovi. Jej Bohom je nový človek, či je už "fabrika na nového človeka" bolševistická alebo kresťanská. Základná odlišnosť od pohanstva spočíva v tom, že tam sa pod ľudskou podobou uctievali bohovia, tu sa naopak pod podobou Boha, aj Ježiša Krista, uctieva človek.

Veľký Lutherov objav o slobode kresťana a katolícky omyl o bytostnej dobrote človeka skončili spoločne v zbožštení človeka. Zbožštenie človeka je ale, ak mu správne rozumieme, proklamáciou nihilizmu. Rozbitím biblickej viery v Boha a všetkých božských príkazov a poriadkov rozbija človek sám seba. Vzniká bezuzdný vitalizmus, ktorý nesie so sebou rozklad všetkých hodnôt a pokoj nájde až v sebazničení, v ničote.

Západ je od francúzskej revolúcie voči cirkvi zásadne nepriateľský. Výpady proti cirkvi sú v modernej demagógii zvlášť účinné. Na celom širokom fronte, po celej Európe možno pozorovať silný anticirkevný ressentiment. To, že počet vystupujúcich z cirkvi je napriek tomu nápadne malý, ukazuje na dôležitú skutočnosť: totiž na dvojznačnosť nepriateľstva voči cirkvi. Západnú bezbožnosť nemožno jednoducho

identifikovať s nepriateľstvom voči cirkvi. Okrem nábožensko-kresťansky zafarbenej bezbožnosti, ktorú sme nazvali beznádejnou bezbožnosťou, jestuje ešte sice antirelijózna a anticirkevná bezbožnosť, ktorá však skrýva v sebe zasľúbenie. Je protestom proti zbožnej bezbožnosti, ktorá zaplienila cirkvi, ale v istom, aj keď negatívnom zmysle nesie dedičstvo pravej viery a aj pravej cirkvi. V tomto zmysle sa vyjadril aj Luther - že Boh radšej počúva kliatby bezbožných ako aleluja pobožných. Táto zasľúbená bezbožnosť je rovnako ako beznádejná bezbožnosť špecifickým západným javom. Skutočnosť, že napriek hlbokému nepriateľstvu voči cirkvi sa len taký malý počet ľudí s ňou úplne rozchádza, treba vidieť na tomto pozadí. Jedni hľadajú v zbožnej bezbožnosti posledné útočisko pred pádom do prázdnoty, aj keď mu len sotva uniknú. Iným bráni zasľúbená bezbožnosť definitívne opustiť to miesto, na ktorom sa možno stretnúť aj s pravou vierou v Boha. Ani vystupovanie z cirkvi však nie je jednoznačné. Aj to sa môže diať rovnako z beznádejnej i zo zasľúbenej bezbožnosti, celkom odhliadnuc od otázky, či takéto vystúpenie z cirkvi nie je možné, ba za istých okolností dokonca nevyhnutné práve na základe úplne pravej viery.

Na tomto mieste musíme ešte zvážiť zvláštny vývoj v anglosaských krajinách, najmä v Amerike. Hoci americká a francúzska revolúcia prebiehali takmer súčasne a nie bez vzájomných politických súvislostí, americká sa od francúzskej významne líši. Nie oslobodený človek, ale úplne naopak, Kráľovstvo Božie a obmedzenie pozemskej moci Božou suverenitou zakladá americkú demokraciu. Na rozdiel od **Déclaration des droits de l'homme** môžu americkí historici o federálnej ústave povedať, že ju napísali muži, ktorí vedeli o dedičnom hriechu a o zlobe ľudského srdca. Pozemskí mocní, ale aj ľud sú pre ich vrodenú túžbu po moci suverénnou mocou Boha odkázaní do ich vlastných medzi. S touto myšlienkou, pochádzajúcou z kalvinizmu, sa spája ešte idea - pochádzajúca zo špiritualizmu disidentov, ktorí utiekli do Ameriky - že Kráľovstvo Božie na zemi nemôže vybudovať štátnej moc, ale iba spoločenstvo veriacich. Cirkev proklamuje princípy spoločenského a politického poriadku, štát poskytuje technické prostriedky na jeho uskutočnenie. Obidve - vzájomne si úplne cudzie - argumentácie ústia do požiadavky demokracie - a práve rojčivý špiritualizmus určuje americké myšenie. Tak možno vysvetliť aj pozoruhodný jav, že na európskom kontinente sa demokraciu nikdy nepodarilo zdôvodniť kresťansky, kým v anglosaských krajinách sa demokracia považuje za úplne kresťanskú formu štátu. Prenasledovanie a vyhnanie špiritualistov z kontinentu malo takto veľký politický dosah. Ak dnes aj anglosaské krajinu trpia tiažkými následkami sekularizácie, nevyplýva to zo zle pochopeného rozlišovania medzi dvomi úradmi, prípadne medzi dvomi ríšami, ale naopak z nedostatočného rozlišovania úradu a ríše štátu a cirkvi zo strany rojčivého špiritualizmu. Nárok spoločenstva veriacich vybudovať svet na základe kresťanských princípov sa končí, ako to dostatočne odhaluje pohľad do newyorských cirkví, v úplnom prepade cirkvi svetu. Prítom tu nejde o radikálne nepriateľstvo voči cirkvi, čo súvisí s tým, že tu nikdy nedošlo k rozlišeniu týchto úradov. Bezbožnosť tak zostáva skrytejšia. Tým sa však cirkev ochudobňuje aj o požehnanie utrpenia a z neho vyvierajúceho znovuzrodenia.

So stratou tej jednoty, ktorá sa zakladá na Ježišovi Kristovi, sa Západ ocitol pred ničotou. Rozpútané mocnosti sa bičujú navzájom. Všetko je ohrozené zničením. Nejde pritom o jednu z mnohých možných kríz, je to posledné tiaženie. Západný svet cíti

jedinečnosť okamihu, v ktorom sa nachádza a vrhá sa do náruče ničoty, kresťania hovoria navzájom o blížiacom sa konci sveta. Ničota, do ktorej sa Západ rúti, nie je prirodzený koniec, odumretie, zánik rozkvitajúceho ľudského spoločenstva, znova je to špecificky západná ničota, to znamená vzbúrená, násilná, Boha i ľudí nenávidiaca ničota. Ako odpadnutie od všetkého trvalého je to najvyššie rozvinutie všetkých protibožských sôl. Je to nič, ktoré je ako Boh. Nikto nepozná jeho cieľ a jeho miery, vládne absolútne. Je to tvorivé nič, ktoré vdychuje všetkému byтиu svoj protibožský dych, prebúdza ho zdanivo k novému životu, aby ho potom vysalo z jeho podstaty a nakoniec odhodilo ako rozbitú mŕtvu schránku. Život, dejiny, rodina, národ, reč, viera - vo výpočte by sme mohli pokračovať donekonečna, lebo to nič neušetrí nič - padnú za obet tejto ničote.

Zoči-voči prieplasti ničoty sa otázka dejinného dedičstva, ktorá znamená zároveň jeho spracovanie v prítomnosti i odovzdanie do budúcnosti, rozplýva. Už nejestvuje nijaká budúcnosť a nijaká minulosť. Jestvuje len z ničoty zachránený okamih a pokus zachytiť nasledujúci okamih. Už včerajšok sa prepadá do zabudnutia a zajtrajšok je pridaleko na to, aby nás už dnes zaväzoval. Časť včerajška sa zbavujeme prikrášľovaním dávnej minulosti, pred úlohami zajtrajška unikáme tým, že hovoríme o budúcom tisicročí. Nič nezaväzuje, nič neohrozí. Film, ktorý si na jeho konci už nepamätáme, je znamením hlbokej zábudlivosti tejto doby. Udalosti svetodejinného významu - rovnako ako strašné zločiny - nezanechajú v našej zábudlivej duši nijakú stopu. Budúcnosť je predmetom hry. Lotérie a preteky, ktoré pohlcujú neuveriteľné peniaze a často aj denný chlieb robotníkov, hľadajú v budúcnosti len nepravdepodobnú náhodu. Stratou minulosti a budúcnosti sa život zmieta medzi brutálnym pôžitkom okamihu a hazardnou hrou o budúcnosť. Akýkoľvek vnútorný rast, akýkoľvek proces pomalého zrenia v osobnom a profesionálnom živote je surovo pretrhnutý. Nejestvuje nijaký osobný osud, a preto ani nijaká osobná dôstojnosť. Neznášame vážne napäťia, nevydržíme nevyhnutné čakanie vo vnútornom živote. To sa rovnako týka práce ako erotiky. Pomalej bolesti sa bojíme viac ako smrť. Hodnotu utrpenia ako utvárania života pod hrozbou smrti nerozumieme, ba zaznávame. Zdravie alebo smrť - tak znie alternatíva. To, čo je tiché, trvalé a podstatné, ignorujeme ako bezcenné. Namiesto "veľkého presvedčenia" a hľadania vlastnej cesty nastupuje ľahkovážne plachtenie vo vetre. V politickom živote sa bezohľadné využitie okamihu nazýva machiavelizmom a hru "vabank" nazývame heroizmom a slobodným činom. Všetko, čo nie je machiavelistické ani heroické, chápeme už len ako pokrytectvo, pretože už nerozumieme pomalému, namáhavému zápasu medzi poznaním toho, čo je správne, a toho, čo je práve nevyhnutné, teda tej západnej politike, ktorá bola plná zriekania a skutočne slobodnej zodpovednosti. Tak si nebezpečne zamieňame silu so slabosťou, dejinnú väzbu s dekadenciou. Pretože nejestvuje nič trvalé, rozpadá sa základ dejinného života, rozpadá sa akákoľvek dôvera. Pretože nejestvuje dôvera v pravdu, nastupuje na jej miesto sofistická propaganda. Pretože nejestvuje dôvera v spravodlivosť, považuje sa za správne to, čo je užitočné. Ale aj tichá dôvera k inému človeku, ktorá spočíva na stálosti, sa stala predmetom nepretržitého, podozrievavého vzájomného pozorovania. Na otázku, čo zostáva, jestvuje len jedna odpoveď: strach pred ničotou. To je tá najúžasnejšia skúsenosť, s ktorou sa dnes stretáme, že sa zoči-voči ničote vzdávame všetkého: vlastného úsudku, ľudského

bytia, blízneho. Tam, kde sa tento strach bezohľadne využíva, je možné všetko. Pred úplným zrútením do prieasti nás môžu ochrániť len dve veci: zázrak nového prebudenia viery a moc, ktorú Biblia nazýva zadržovateľom - katechon (2 Sol. 2,7), je to teda veľká fyzická sila vybavená mocou poriadku, ktorá sa tým, čo sa rútia do prieasti, účinne postaví do cesty. Zázrak je zachraňujúci Boží čin, prichádzajúci zhora, ktorý tvorí život z ničoho, je to vzkriesenie mŕtvych, presahuje preto všetko dejinne vypočítateľné a pravdepodobné. To "zadržiavajúce" je moc, pôsobiaca prostredníctvom Božej vlády v dejinách, ktorá stanovuje zlu hranice. Zadržiavajúci nie je Boh a nie je ani bez viny, ale Boh ho používa, aby zachránil svet pred rozkladom. Miesto, na ktorom sa ohlasuje Boží zázrak, je cirkev. Zadržiavajúcim je štátna moc poriadku. Nech sú už preto vo svojej podstate akokoľvek odlišné, hrozivý chaos a nenávist' ničivých súl v oboch vidí svojich smrteľných nepriateľov.

Západ je na ceste, aby svoje dejinné dedičstvo odmietol. Západ je nepriateľský voči Kristovi. To je jedinečná situácia našej doby a je to skutočný rozklad. Uprostred rozpadu všetkého trvalého stojí kresťanské cirkvi ako ochrancovia dedičstva stredoveku a reformácie, ale predovšetkým ako svedkovia Božieho zázraku v Ježišovi Kristovi - "včera, dnes a naveky" (Hebr. 13, 8). Vedľa nich stojí ešte čosi "zadržiavajúce", teda ten zvyšok moci poriadku, ktorý sa ešte účinne bráni rozkladu. Úlohu cirkvi nemožno s ničím porovnať. *Corpus Christianum* sa rozpadol. *Corpus Christi* stojí proti nepriateľskému svetu. Cirkev musí svedčiť o Ježišovi Kristovi ako živom Pánovi sveta, ktorý sa od Krista odvrátil potom, čo ho spoznal. Ako nositeľka dejinného dedičstva je uprostred čakania na blízky príchod Pána zaviazaná dejinnej budúcnosti. Výhľad na koniec všetkých vecí nesmie ochromiť jej dejinnú zodpovednosť. Koniec rovnako ako možnosť, že dejiny budú pokračovať, musí prenechať Bohu; na oboje však musí myslieť. Tým, že cirkev zostáva verná svojej veci, čiže ohlasovaniu zmŕtvychvstaleho Ježiša Krista, smrteľne zasahuje ducha rozkladu. Ono "zadržiavajúce" - moc poriadku - však vidi v cirkvi spojenca a všetky elementy, ktoré ešte z poriadku zostali, hľadajú blízkosť cirkvi. Právo, pravda, veda, umenie, vzdelanie, ľudskosť, sloboda, láska k vlasti sa po dlhom blúdení vracajú späť k pôvodu. Pritom sa cirkev ukazuje tým účinnejšia, čím centrálnejšie je jej posolstvo, a jej utrpenie je pre ducha rozkladu nekonečne nebezpečnejšie než politická moc, ktorá jej ešte zostala. V posolstve o živom Ježišovi Kristovi však cirkev jasne ukazuje, že jej nejde iba o zachovanie minulosti. Naopak, núti aj sily poriadku k poslušnosti, núti ich k obráteniu. A predsa tých, ktorí k nej prichádzajú, ktorí hľadajú jej blízkosť, od seba neodháňa. Rozhodnutie, či dejinné dedičstvo, na ktorom spočíva požehnanie a vina otcov, budú smiet' do budúcnosti odniesť sily poriadku, alebo ona, cirkev, ponecháva, rešpektujúc rozdiel, a predsa v úprimnom spojenectve s nimi - Bohu.

Z nemeckého originálu *Erbe und Verfall*. In: D. BONHOEFFER: Die Ethik, München 1963, s. 94-116 preložil Imrich Sklenka.